

DOI: 10.46340/eppd.2021.8.4.13

Serhii Chvankin, PhD in Law

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9800-854X>

Kyiv District Court of the City of Odesa,

Investigative Judge Association of Ukraine

INTRODUCTION OF THE ELECTRONIC LEGAL PROCEEDINGS: MAIN RISKS AND WAYS TO OVERCOME THEM

Сергій Чванкін, к. ю. н.

Київський районний суд м. Одеси,

Асоціація слідчих суддів України

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО СУДОЧИНСТВА: ОСНОВНІ РИЗИКИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

This scientific article raises the issue of risks of the introduction of information technology in the judiciary. It is emphasized that the risks of the introduction of electronic justice and ways to reduce them are the main task of the doctrine and government agencies dealing with the efficiency of justice. The main risks and possible ways to resolve them are analyzed.

The benefits of implementing e-litigation are obvious, but we must not forget about the risks of introducing information technology in the legal proceedings: 1) the defeat of information and telecommunications systems (special attention is paid to cybersecurity problems in the field of public services, including justice); 2) it is possible that the simplification of access to remote justice will lead to an increase in court cases, to do caviling (in addition to legal mechanisms to combat the abuse of procedural rights, state policy should be aimed at forming legal awareness of the population, the formation of traditions of respect for the law and the court, other participants in the trial); 3) possible partial loss of the solemn form of proceedings, which is important not in itself, but as a way to preserve the high honor of the court decision, which directly affects the principle of binding court decision; 4) possible deformation of the judicial activity itself due to the impossibility to prevent judges' fatigue from remote court hearings, "replacement of judges", "flash justice", etc.

Information technology should be aimed primarily at simplifying the work of judges, rather than simplifying court proceedings. Our goal is to transform courts into institutions that operate with the most up-to-date innovative technologies, in order to increase openness, efficiency and accessibility of the court, without losing compliance with the basic principles of justice, which are the key to fairness.

Keywords: justice, civil process, electronic proceedings, information technology, risks.

Постановка проблеми. Інформаційні технології можуть та мають служити вирішенню завдань цивільного судочинства, забезпечуючи високу ступінь доступності правосуддя.

Швидкі та економічні судові процедури – це одночасно і швидкий та ефективний захист прав, свобод і законних інтересів фізичних осіб, організацій, прав та інтересів держави, громад та підвищення ролі та авторитету судових органів. Одночасно це й оптимізація використання праці працівників суду, що має скоротити їх робочий час. Виглядає неприйнятним, коли працівники суду з вищою юридичною освітою, займаються рутинною, низькокваліфікованою працею, «зшивають» купи паперів, формуючи паперові справи, клеють марки на конверти тощо та ще й за мізерну заробітну плату (стосовно судів загальної юрисдикції). В цих умовах у них мало стимулів до удосконалення професійних навичок, інтелектуального росту та відданості справі.

Доступний, ефективний та «безпаперовий» суд – можливо це нова мрія про те, яким має бути судочинство. Але у всіх перевагах, що ми перелічували в інших публікаціях, можна знайти і зворотню

сторону – ризику та недоліки. Саме на вирішення шляхів їх подолання мають бути спрямовані наукові розробки, що стало **метою цього дослідження**.

Питаннями втілення мрії сучасних вчених-процесуалістів – електронного судочинства за прикладом світових лідерів у цієї сфері займалися: В. Бринцев, Н. Блажівська, П. Л. Коляденко, Н. В. Кушакова-Костицька, Р. Ханік-Посполітак, Ю. Навроцька, О. Угриновська, Р. Арсірій, Н. Ю. Голубева, С. Масон, Р. Сускінд та інші.

Виклад основного матеріалу. Ризики запровадження електронного судочинства та шляхи їх зменшення – головне завдання доктрини та державних установ, що займаються питаннями ефективності судочинства.

Бажання йти в ногу з науково-технічним прогресом, комп'ютеризувати і оцифрувати процесуальні та організаційні дії, обтяжує судочинство новими проблемами.

Можливо скоро ми будемо досліджувати питання захисту права на справедливий судовий розгляд у світлі швидко мінливих технологій, які суттєво впливають на судову систему і дозволяють автоматизувати цивільний процес.

Вбачаємо наступні ризики у впровадженні інформаційних технологій у судочинство.

Перший і головний ризик – інформаційна безпека. Питання кібербезпеки є однією з серйозних проблем світу, особливої уваги проблеми кібербезпеки набувають в сфері державних послуг, в тому числі судочинства. Невипадково спеціаліст у кібербезпеці – одна з найзатребуваніших професій. У багатьох дослідженнях, що присвячені професіям, які будуть мати розвиток у майбутньому, лідирують два напрямки з точки зору технологій: штучний інтелект і кібербезпека, що абсолютно логічно, оскільки чим більше ми занурюємося у деталі, тим більше думаємо про кібербезпеку, захист різного роду важливої інформації, зокрема, захист даних.

Кібербезпека це не лише технологічна проблема, а й юридична теж, оскільки виникають проблеми юридичних наслідків викрадення персональних даних, розголошення державних таємниць та іншої інформації, яка не підлягає розголошенню.

Вторгнення у документообіг суду, архіви тощо сторонніх осіб, спотворення інформації впливають як на судочинство загалом, так і кожного учасника процесу. Ризикуємо величезною кількістю інформації від державної та комерційної таємниці до особистої, особливо чутливої для кожної людини.

Ми самі повинні навчитися цифровій гігієні. Показовими у сфері кібербезпеки та поки неготовності України забезпечити збереження судової інформації є новини про розголошення інформації, які вже відбулись. Так, у серпні 2019 року з'явилась новина, що розмови у судах прослуховувалися через комп'ютери. Співробітники СБУ перевірили обладнання дата-центру ДП «ІСС» Державної судової адміністрації України та виявили шкідливе програмне забезпечення MinerGate. Програма була встановлена на FTP-сервері та працювала з 1 січня 2018 року. ДКІБ СБУ у ході перевірки комп'ютерного та серверного обладнання ДП «ІСС» виявив наступне: 1) шкідливе програмне забезпечення MinerGate, яке було інстальовано на FTP-сервері та починаючи з 1 січня 2018 року, використовуючи потужності і електроенергію Державної судової адміністрації України, здійснювало видобуток електронних грошей (криптовалюти); 2) було незаконне використання серверного обладнання Державної судової адміністрації України для роботи низки приватних ресурсів; 3) виявлений інсталяційний файл шкідливого програмного забезпечення з функцією спеціального технічного засобу негласного отримання інформації. Зазначене ШПЗ / СТЗ було встановлено на низці ноутбуків ДП «ІСС», яке використовувались для налаштування серверів, персональних комп'ютерів Державної судової адміністрації України та судів м. Києва та тривалий час здійснювало приховані аудіозаписи розмов оточення¹.

З метою встановлення службових осіб ДП «Інформаційні судові системи», які причетні до скоєння злочину та з вини яких були допущені збитки, суд за клопотанням слідчого призначив комплексну судову інженерно-технічну експертизу інформаційно-телекомунікаційних та ЄСІТС систем. На вирішення експертів були поставлені такі питання: 1) Чи здійснювалось несанкціоноване втручання до серверного обладнання та облікових записів з робочого комп'ютеру співробітника ДП «Інформаційні судові системи» ДСА України з IP-адресою 10.5.5.114 та облікового запису «bersa»? 2) Чи здійснювався несанкціонований доступ / втручання до серверного обладнання ДП «Інформаційні

¹ Баранова, О. (2019). Розмови у судах прослуховувалися через комп'ютери: суд призначив експертизу. *ЛІГА:ЗАКОН: інформаційно-правова система* <https://jurliga.ligazakon.net/news/188231_rozmovi-u-sudakh-proslukhovivalisyacherez-kompyuteri-sud-priznachiv-ekspertizu> (2021, липень, 15).

судові системи» ДСА України представниками юридичних осіб (компаній) Дочірнього підприємства «Е-Консалтинг», ТОВ «Кітсофт», ТОВ «Док Проф Софт», ТОВ «Транслінк Консалтинг», ТОВ «Комп'ютерні інформаційні технології», ТОВ «Інтелект-Сервіс» та інших? 3) Чи знаходиться на серверному обладнанні ДП «Інформаційні судові системи» ДСА України за IP-адресою 212.90.190.164 веб-сайти/Інтернет-ресурси aviaparts.kiev.ua, mcb.kiev.ua, chopper-bros.com, mail.aviaparts.kiev.ua, mitsubishi-motors.kiev.ua, ftp.aviaparts.kiev.ua, avpart.com.ua, mail.avpart.com.ua?¹.

З цієї ухвали суду (вірніше переліку приватних компаній, що наведені у питаннях до експерта) наочно видно, що судова інформація є комерційно привабливою, а тому завжди будуть особи, які будуть намагатися нею заволодіти. Особливо цинічно виглядає у цій справі й інший аспект – використання ресурсів судової влади для отримання прибутку у вигляді майнінгу.

Навіть у розвинувтих юрисдикціях трапляються випадки низької захищеності судових органів від зловживань. У суді Лондона розглядалась справа 28-річного англійця. Крім 8 випадків банківського шахрайства на загальну суму майже 2 млн. фунтів стерлінгів (прикидаючись службовцем всесвітньо відомих банків, він обманював фінансові служби великих компаній, з жертвами спілкувався як мінімум чотирма різними голосами) він звинувачувався у втечі з-під варти: підслідний покинув в'язницю, відправивши адміністрації закладу електронною поштою підроблений наказ про своє звільнення. Перебуваючи під слідством, Нейл Мур роздобув мобільний телефон, створив з його допомогою поштову скриньку, адреса якої була схожою з реальною поштою чиновника з судового департаменту. Потім арештант відправив до канцелярії Вандсворта електронного листа з повідомленням, що один з міських судів Лондона змінив запобіжний захід Н. Муру і його необхідно випустити. Лист було оформлено за всіма правилами британського правосуддя і підписаний ім'ям реального інспектора Королівських судів. Втеча була виявлена через три дні, коли на зустріч з підслідним прийшов його адвокат².

Цей приклад показує як просто, навіть наївно, відносяться деякі люди до використання інформаційних технологій. Одна справа, якщо це відбувається у приватній сфері, де ризики особа бере на себе та й негативні наслідки виникають, як правило, тільки у неї, а інша справа – витоки інформації із документообігу державних органів чи втручання в їх діяльність, що може потенційно торкнутись необмеженого кола осіб.

По-друге, можливо, що спрощення доступу до дистанційного правосуддя (умовно кажучи, подання позову не встаючи «з дивану») приведе до збільшення судових справ, кляузництва.

Тому мають дійсно застосовуватися механізми захисту від зловживання цивільними процесуальними правами. На суд покладено обов'язок запобігання зловживанню учасниками судового процесу їх правами та вжиття заходів для виконання ними їх обов'язків (ст. 12 ЦПК). Нова редакція ЦПК значно посилила механізми протидії зловживанням процесуальними правами.

Як зазначається у літературі, зловживання цивільними процесуальними правами – це недобросовісні дії учасників судового процесу, спрямовані на реалізацію суб'єктивного права всупереч його призначенню, за допомогою яких один учасник цивільного процесу чи його представник навмисно або з недбалства заподіює шкоду іншим учасникам процесу чи їх представникам чи правосуддю загалом. У ЦПК не визначено поняття «зловживання процесуальними правами», а тільки вказується на недобросовісну поведінку як зловживання правами та перелічуються можливі різновиди такої недобросовісної поведінки, що може ускладнити застосування на практиці вищезазначених норм. Цей перелік не обмежується тільки випадками, зазначеними у ст. 44 ЦПК. Зловживанням процесуальними правами може бути визнана будь-яка поведінка, яка має ознаки недобросовісної, з можливістю застосувати передбачені законом санкції (див. п. 2 ч. 1 ст. 148 ЦПК). Принцип неприпустимості зловживання процесуальними правами реалізується в декількох статтях ЦПК (ст. 12, ч. 6 ст. 40, ч. 4 ст. 135, ст. ст. 141, 148, 262), в яких передбачені конкретні заходи впливу на недобросовісного учасника процесу³.

¹ Ухвала по Справі № 757/36865/19-к від 18 липня 2019 (Печерський районний суд). Єдиний державний реєстр судових рішень <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/83282281?fbclid=IwAR2oCxyLAQDTzvF0bjLaDyDbemx3OuK0uaRsMnVzbGh1P6usxa5FQZlotXE>> (2021, липень, 15).

² Закон і Бізнес (2015). *На свободу в один клік! Інтернет технології уgroжають пенитенціарної системи Великобританії* <https://zib.com.ua/ru/115617-_internet_tehnologii_ugrozhayut_penitenciarnoy_sistemi_velik.html> (2021, липень, 15).

³ Голубева, Н. Ю. (ред.) (2021). *Науково-практичний коментар. Цивільний процесуальний кодекс України*. Київ: Юрінком Інтер, 107.

Пункт 2 ч. 2 ст. 44 ЦПК «подання декількох позовів до одного й того самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав, або подання декількох позовів з аналогічним предметом і з аналогічних підстав, або вчинення інших дій, метою яких є маніпуляція автоматизованим розподілом справ між суддями» напряду відноситься до електронного судочинства та спрямований на запобігання маніпуляціями із автоматизованим розподілом справ.

ЦПК передбачено низка заходів для реагування на зловживання процесуальними правами: по-перше, можливість суду залишити без розгляду або повернути скаргу, заяву, клопотання (за наявності умов застосування ст. 44 ЦПК); по-друге, накладення штрафу (п. 2 ч. 1 ст. 148 ЦПК передбачено накладання штрафу у випадку зловживання процесуальними правами, вчинення дій або допущення бездіяльності з метою перешкоджання судочинству); по-третє, суд може зобов'язати позивача внести на депозитний рахунок суду грошову суму для забезпечення можливого відшкодування майбутніх витрат відповідача на професійну правничу допомогу, якщо позов має ознаки завідомо безпідставного або інші ознаки зловживання правом на позов (ст. 148 ЦПК); по-четверте, покладання судових витрат незалежно від результатів вирішення спору (згідно ч. 9 ст. 141 ЦПК у випадку зловживання стороною чи її представником процесуальними правами, або якщо спір виник внаслідок неправильних дій сторони, суд має право покласти на таку сторону судові витрати повністю або частково незалежно від результатів вирішення спору); по-п'яте, суд може постановити окрему ухвалу щодо неналежного виконання професійних обов'язків адвокатом або прокурором (ч. 2 ст. 262 ЦПК)¹.

Нажаль із впровадженням інформаційних технологій збільшується кількість можливостей зловживання цивільними процесуальними правами.

Наприклад, можна припустити, що при проведенні онлайн-слухань сторони будуть намагатися навмисно переривати зв'язок під виглядом технічних проблем. І хоч в ухвалах суду про задоволення клопотання сторін про участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів (через мережу EasyCon) суд попереджає, що відповідно до ч. 5 ст. 212 ЦПК України ризики технічної неможливості участі в відеоконференції поза межами приміщення суду, переривання зв'язку тощо несе учасник справи, який подав відповідну заяву, але як спосіб затягування процесу навмисні переривання зв'язку можуть практикуватись, оскільки довести недобросовісність сторони, яка про таке заявляє практично неможливо, якщо не вдаватися до «розслідування» інциденту, вимагати довідок провайдера про відсутність переривання інтернет-зв'язку.

Крім цих механізмів, політика держави має бути спрямована на формування правосвідомості населення, формування традицій поваги до закону та суду, інших учасників судового процесу.

«Суб'єкт права повинен бути сумлінний завжди, на всіх етапах своєї участі в цивільних правовідносинах, тобто при встановленні прав і обов'язків, при їх здійсненні або виконанні, а також при захисті свого порушеного права, відновлення або компенсації ураженого інтересу»².

По-третє, можлива часткова втрата урочистої форми судочинства. Вона важлива не сама по собі, як якась особлива шана судді чи традиційна обрядність судочинства. Її важливість у збереженні високої шани судового рішення, що напряду впливає на принцип обов'язковості судового рішення.

Наприклад, критики запровадження сучасних інтернет-технологій в судову систему Англії та Уельсу (присутність обвинуваченого віртуально на засіданні суду) ще у 2013 році зазначали, що подібними нововведеннями процедура розгляду справи втратить «колишню серйозність»³.

Зараз дистанційна участь сторін у процесі, їх зовнішній вигляд і місце участі не регламентовані. Чи не призведе це до того, що в онлайн-засіданні сторона братиме участь, сидячи у ванній кімнаті?⁴.

¹ Голубева, Н. Ю. (ред.) (2021). *Науково-практичний коментар. Цивільний процесуальний кодекс України*. Київ: Юрінком Інтер, 107.

² Дробышев, П. (2019). Цинизм в гражданском праве: юридическая добросовестность и безнравственные иски. *Издательская группа Закон* <https://zakon.ru/blog/2019/09/10/cinizm_v_grazhdanskom_prave_yuridicheskaya_dobrosovestnost_i_beznpravstvennye_iski> (2021, липень, 15).

³ Судово-юридична газета (2013). *В Англии рассматривают возможность внедрения виртуального суда* <<https://sud.ua/ru/news/abroad/57584-v-anglii-rassmatrivayut-vozmozhnost-vnedreniya-virtyalnogo-syda>> (2021, липень, 15).

⁴ Исмагилова, Г. (2020). Можно ли участвовать в судебном процессе из ванны и в neglighe (на заседании клуба имени Замятнина обсудили проблемы дистанционного правосудия)? *Издательская группа Закон* <https://zakon.ru/discussion/2020/12/23/mozhno_li_uchastvovat_v_sudebnom_processe_iz_vanny_i_v_neglizhe_na_zasedanii_kluba_imeni_zamyatnina> (2021, липень, 15).

В період карантинних обмежень багато новин з'являється з різних куточків світу про різні курйозні ситуації, коли чиновники чи інші посадові особи опинялись з необережності в недопустимих ситуаціях (чого тільки вже не «бачив» Інтернет: від прийняття душу під час онлайн-зустрічей політиками до участі у засіданні Верховного Суду РФ жінки в одній білизні).

Участь у судовому засіданні через власні технічні засоби зв'язку, звичайно, дуже позитивне явище, але щоб не отримати ситуації, коли учасник справи в шортах та домашніх тапочках з'являється на екрані у судовому засіданні, маємо розробити правила такої участі, щоб не втрачати повагу до судочинства.

Наприклад, наведемо досвід Китаю. Верховний народний суд КНР 18.02.2020 р. поширив повідомлення «Про посилення і стандартизацію судочинства в режимі онлайн на час запобігання епідемії коронавірусу та боротьби з ним»¹.

«Судові засідання в режимі онлайн, такі як посередництво, обмін доказами і судовий розгляд, можуть ефективно задовольнити судові потреби людей під час запобігання епідеміям і боротьби з ними, а також забезпечити безперерйну і впорядковану роботу судових процесів», – зауважено у рішенні. Онлайн судове слухання має проводитися у формі онлайн-відео і не може відбуватися у письмовій або голосовій формі. При цьому вимагається дотримання етикету судового розгляду – він має бути урочистим, цивілізованим і впорядкованим»².

Цікаве є і інше положення цього документу, яке спрямоване на запобігання зловживанню процесуальними правами: якщо сторони погоджуються на онлайн-судове слухання, але не беруть участі вчасно або відключаються від судового розгляду без дозволу, то така поведінка може розглядатися як «відмова бути присутнім на суді» і «залишення суду», якщо тільки це явно не пояснюється як відмова мережі, пошкодження обладнання, перебої у поданні живлення або форс-мажорні обставини³. Ці положення, на нашу думку, досить продумані та можуть бути запозичені у національне законодавство.

Тому вбачаємо, що завданням для подальшого вдосконалення процесуального законодавства є регламентація правил поведінки учасників процесу засобами відеоконференцзв'язку.

По-четверте, можлива деформація самої судової діяльності.

Чи зможе суддя, беручи участь у дистанційному судочинстві, віддано здійснювати судочинство? Звичайно він зобов'язаний це робити, але суддя – це людина. Чи зможе суддя протягом багатьох годин зберігати ясність та залученість у судовому засіданні, особливо при поганому зв'язку, неорганізованості учасників справи тощо. З власного досвіду автор цього дослідження відповідає на це питання негативно, оскільки судові засідання «через екран» вже через пару годин перетворюються в «муки», навіть для здорової людини. Але серед суддів, в силу законодавчих вимог до кваліфікації та віку для цієї професії, багато людей немолодих, яким важко переносити наднапругу для органів зору та інших пов'язаних проблем. Ті ж проблеми відчувають і учасники судового процесу, просто вони залучені в судовий процес менший час.

Інша пов'язана проблема – це існування явища «підміни суддів» в електронному судочинстві. Слід зазначити, що ця проблема актуальна не лише для електронного судочинства. Наприклад, в письмовому провадженні не завжди ми можемо бути впевненими у тому, що суддя особисто готував процесуальні документи...

Вірно зазначають у літературі, що «вивчення матеріалів справи та формування позиції, яка закладається в основу судового рішення, буде здійснюватися не стільки суддями, скільки технічним персоналом судів, і уникнути цього буде неможливо, оскільки онлайн правосуддя буде здійснюватися за закритими дверима, в режимі віддаленого від будь-яких очей доступу». І сьогодні більшу частину судової роботи виконують помічники та асистенти суддів, але при явочній формі судочинства все ж таки особисто суддя заслуховує доводи позивача і відповідача, показання свідків і думки експертів.

¹ Мережа судів Китаю (2020). *Верховний народний суд опублікував повідомлення про посилення та стандартизацію роботи в Інтернеті щодо судових процесів з метою надання суворих судових гарантій щодо запобігання та контролю епідемії* <<https://www.chinacourt.org/article/detail/2020/02/id/4803035.shtml>> (2021, липень, 15).

² Голубева, Н. Ю. (2020). *Електронне судопроизводство в Китаї: Інтернет-суди, Мобільний мікросуд, «разумные процессы», blockchain, AI и COVID-19. Я и Закон* <<https://yaizakon.com.ua/elektronnoe-sudoproizvodstvo-v-kitae-internet-sudy-mobilnyj-mikrosud-razumnye-protsessy-blockchain-ai-i-covid-19/>> (2021, липень, 15).

³ Там само.

Якщо необхідність такої особистої участі в процесі зникне, то спокуса передати функцію правосуддя помічникам буде непереборною, особливо з урахуванням колосального навантаження на суддів та жорстких вимог до оперативності розгляду справ¹.

Впровадження інформаційних технологій у судочинство може збільшити проблему так званого «флеш правосуддя» (сленговий вираз прийнятий серед практикуючих юристів і журналістів, які висвітлюють судові процеси) – використання судом наданих суду проектів судових актів на електронних носіях за допомогою копіпасти. Копіпаст (copy-paste – скопіювати-вставити – англ.) – це метод створення тексту шляхом копіювання і вставки цитат з декількох джерел.

Особливо гострою є проблема «флеш правосуддя» в кримінальних справах, «коли у вирок цілком переносять обвинувальний висновок, навіть з граматичними помилками – це досить наочно показує, на чієму боці суддя». Безумовно, використання текстів, наданих суду, навіть без будь-якої обробки ставить під сумнів сам факт здійснення правосуддя. «Флеш-правосуддя» веде до деградації судів. Чи допустима, ситуація, коли замість повноцінних судових актів ми отримуємо тексти, які представляють собою копіпаст відгуків однієї із сторін? Ясна річ, що відповідь на це питання має бути різноманітною. Так, наприклад, в РФ Верховним судом копіпаст переведений із звичаїв правозастосовчої практики у розряд грубого процесуального порушення². В інших країнах використанням тексту, який представлений сторонами, у судовому рішенні не є порушенням, навіть допускається представлення проектів судових рішень. Наприклад, в Англії відповідно до Civil Procedure Rules судовий акт за загальним правилом складається судом, однак, суд має право доручити (або запропонувати) написання проекту судового акта одній із сторін. Проект повинен бути представлений суду протягом 7 днів. Проект обов'язково направляється іншій стороні. У суду також є право вимагати від сторін надання спільної заяви, що містить певний набір узгоджених умов (п. 40.3).

Звичайно підняте питання не є предметом нашого дослідження, але з точки зору економії як процесуального часу, так і часу, яке витрачається судом на написання судового рішення, іноді багатосторінкове, не вбачається ризиків, що суддя скопіює частину тексту із наданих суду процесуальних документів сторін. Іноді таке запозичення допоможе нездійснити помилки у рахунках, назвах, адресах тощо. Головне, щоб кожне слово написано суддею, під яким він ставить свій підпис, було проаналізовано судом. Це питання до професіоналізму судді, судової етики, відповідальності судді. Для застосування наслідків за негідну, непрофесійну, злочинну поведінку судді є відповідні механізми у національному законодавстві.

Але можливі зловживання суддями не можуть поставити під сумнів сам факт можливості використання інформаційних технологій при написанні судового рішення. В багатьох країнах у правилах про подачу документів в суд в електронному вигляді прямо вимагається подавати електронні документи з можливістю копіювання тексту.

Зазначені вище ризики використання інформаційних технологій необхідно звести до мінімуму або взагалі виключити.

У літературі відмічають, аналізуючи вплив інформаційних технологій на принципи правосуддя, що модернізація не повинна порушувати основоположних принципів права взагалі і процесуального права зокрема. Для судді технології – засіб вирішення завдань правосуддя, а не самоціль³.

Дійсно, впровадження інформаційних технологій у судочинство не повинне перетворюватися на задоволення бажання бути сучасними, технологічними, «передовими», це все дуже гарно, але лише за умови, що таке впровадження спрямоване на забезпечення досягнення завдань цивільного судочинства – справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Мета і завдання правосуддя у цивільних справах залишаються незмінними, будь-які нові засоби їх досягнення повинні бути їм підпорядковані. І якщо на певному етапі забезпечити досягнення цих

¹ Дробышев, П. (2018). Правосудие он-лайн. Кому и зачем в нашей стране нужен видео-суд? *Издательская группа Закон* <https://zakon.ru/blog/2018/01/28/pravosudie_on-lajn_komu_i_zachem_v_nashej_strane_nuzhen_video-sud> (2021, липень, 15).

² Султанов, А. Р. (2021). Арбитражное флэш правосудие? *Вестник гражданского процесса*, 1, 60-77.

³ Ярков, В. В. (2011). Электронное правосудие и принципы цивилистического процесса. *Закон*, 2, 47.

цілей і рішення задач виключно новітніми засобами неможливо, не варто випереджати події, ризикуючи порушити конституційне призначення судової влади¹.

Таким чином, впровадження інформаційних технологій в судові процеси не повинно спричинити за собою порушення принципів цивільного судочинства. Технології виконують функцію забезпечення судової діяльності, при цьому правосуддя має залишатися правосуддям, а ми повинні трансформувати лише його форму.

Якщо під інформатизацією судочинства будемо мати на увазі тільки власне звернення до суду в електронному вигляді, а не будемо переосмислювати саму процедуру під впливом сучасних факторів розвитку інформаційного суспільства, то прийдемо до власне спрощення звернення до суду, що призведе до збільшення кількості справ. Збільшення справ, що розглядаються судом призведе до надмірного навантаження на суддів та зростання судових помилок, а тому замість доступу до правосуддя отримаємо, навпаки, несправедливі судові рішення.

Інформаційні технології насамперед мають бути спрямовані на спрощення роботи суддів, а не на спрощення судової процедури. Введення нових процедур і правил, можливо, призведе поступово до іншого розуміння змісту основних принципів, але не може докорінно змінювати їх.

Регламентация судових процедур та традиційний формалізм цивільного процесу не може розглядатися як негативний фактор. Багато років тому Ш. Монтеск'є зауважував, що «якщо на суддівські формальності дивитися як на перешкоди, що утруднюють громадянину захист своїх прав і інтересів, то можна знайти їх дуже багато. Якщо ж суддівські формальності розглядати з точки зору їх відношення до свободи і безпеки громадян, то виявимо, що їх занадто мало, оскільки всі труднощі, витрати і зволікання і самі помилки правосуддя є тією ціною, яку громадянин оплачує за свободу»².

Звичайно ж, вкрай важливо пам'ятати, що процесуальні формальності існують лише для того, щоб забезпечити правильне і своєчасне вирішення справи, захистивши учасників від судового свавілля. Процесуальна форма не повинна стати перешкодою до доступу до суду. Європейські стандарти розглядають процесуальні формальності як гарантії справедливого правосуддя, що захищають від судового свавілля. Необхідність здійснення діяльності суду тільки у встановленій законом процесуальній формі впливає з тлумачень Європейського Суду з прав людини ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод у справах «Коем та інші проти Бельгії», «Занд проти Австрії», «Сокурєнко і Стригун проти України»³.

Застосування інформаційних технологій у судових процедурах обов'язково викликає певні наслідки у реалізації принципів цивільного процесу. Тому у вирішенні зазначеного питання необхідно враховувати, що, з одного боку, процесуальна форма важлива не сама по собі, а внаслідок того, що вона надає певний рівень гарантій учасникам процесу. І цей рівень не підлягає істотному зниженню, оскільки це здатне применшити авторитет судової влади і довіру до неї. Тому важливо, щоб при впровадженні сучасних технологій принципи процесу дотримувалися. З іншого боку, процесуальна форма не може вважатися догмою, особливо коли вона стає нездатною задовольнити потреби повсякденної практики цивільного обігу і забезпечити ефективну реалізацію функцій обслуговуючого цей обіг цивільного судочинства⁴.

Висновки. Автор цього дослідження багато років агітує впровадження електронного судочинства, переваги якого очевидні, але не можна забувати й про ризики впровадження інформаційних технологій у судочинство: 1) ураження інформаційно-телекомунікаційних систем (особливої уваги проблеми кібербезпеки набувають в сфері державних послуг, в тому числі судочинства); 2) можливо, що спрощення доступу до дистанційного правосуддя призведе до збільшення судових справ, кляузництва (крім правових механізмів протидії зловживанням процесуальними правами, політика держави має бути спрямована на формування правосвідомості населення, формування традицій поваги до закону та суду, інших учасників судового процесу); 3) можлива

¹ Решетняк, В. И., Смагина, Е. С. (2017). *Информационные технологии в гражданском судопроизводстве (российский и зарубежный опыт)*. Москва: Городец, 38.

² Монтескье, Ш. (1955). О духе законов. *Избранные произведения*. Москва: Политиздат, 225.

³ Султанов, А. (2021). Формализм гражданского процесса и стандарты справедливого правосудия *Издательская группа Закон* <https://zakon.ru/blog/2021/03/24/formalizm_grazhdanskogo_processa_i_standarty_spravedlivoogo_pravosudiya> (2021, липень, 15).

⁴ Синенко, В. С. (2018). Влияние процесс внедрения "электронного правосудия" на традиционную процессуальную форму. *Юридическая техника*, 12, 53

часткова втрата урочистої форми судочинства, яка вона важлива не сама по собі, а як шлях до збереження високої шани судового рішення, що напряму впливає на принцип обов'язковості судового рішення; 4) можлива деформація самої судової діяльності через неможливість запобігти стомленості суддів від дистанційних судових засідань, «підміна суддів», «флеш правосуддя» тощо.

Інформаційні технології передусім мають бути спрямовані на спрощення роботи суддів, а не на спрощення судової процедури. Наша ціль – перетворення судів на установи, які оперують найактуальнішими інноваційними технологіями, задля підвищення відкритості, ефективності та доступності суду, без втрати дотримання основних засад судочинства, які є запорукою справедливості судочинства.

References:

1. Baranova, O. (2019). Rozmovy u sudakh proslukhovuvalysya cherez komp'yutery: sud pryznachyv ekspertyzu [Conversations in the courts were listened to via computers: the court ordered an examination]. *LIGA:ZAKON: informatsiyno-pravova systema* [LEAGUE: LAW: information and legal system] <https://jurliga.ligazakon.net/news/188231_rozmovi-u-sudakh-proslukhovuvalysya-cherez-kompyuteri-sud-priznachiv-ekspertizu> (2021, July, 15). [in Ukrainian].
2. *Ukhvala po Spravi № 757/36865/19-k vid 18 lyunya 2019* (Pecherskyi rayonnyi sud) [Decision on Case № 757/36865/19-k of July 18, 2019 (Pechersk District Court)]. *Yedyny derzhavnyy reyestr sudovykh rishen* [Unified state register of court decisions] <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/83282281?fbclid=IwAR2oCxyLAQDTzvF0bjLaDyDbemx3OuK0uaRsMnVzbGh1P6usxa5FQZlotXE>> (2021, July, 15). [in Ukrainian].
3. Zakon i Biznes [Law and Business] (2015). *Na svobodu v odin klik! Internet tekhnologii ugrozhayut penitentsiarnoy sistemy Velikobritanii* [To freedom in one click! Internet technologies threaten the UK penitentiary system] <https://zib.com.ua/ru/115617-_internet_tehnologii_ugrozhayut_penitentsiarnoy_sistemi_velik.html> (2021, July, 15). [in Russian].
4. Holubyeva, N. Yu. (ed.) (2021). *Naukovo-praktychnyy komentar. Tsyvilnyy protsesualnyy kodeks Ukrayiny* [Scientific and practical commentary. Civil Procedure Code of Ukraine]. Kyiv: Yurinkom Inter. [in Ukrainian].
5. Drobyshev, P. (2019). Tsinizm v grazhdanskom prave: yuridicheskaya dobrosovestnost i beznравstvennyye iski [Cynicism in civil law: legal good faith and immoral claims]. *Izdatelskaya gruppa Zakon* [Publishing Group Law] <https://zakon.ru/blog/2019/09/10/cinizm_v_grazhdanskom_prave_yuridicheskaya_dobrosovestnost_i_beznравstvennyye_iski> (2021, July, 15). [in Russian].
6. Sudovo-yuridichna gazeta [Ship-yuridichna newspaper] (2013). *V Anglii rassmatrivayut vozmozhnost vnedreniya virtualnogo suda* [England is considering the possibility of introducing a virtual court] <<https://sud.ua/ru/news/abroad/57584-v-anglii-rassmatrivayut-vozmozhnost-vnedreniya-virtualnogo-suda>> (2021, July, 15). [in Russian].
7. Ismagilova, G. (2020). *Mozhno li uchastvovat v sudebnom protsesse iz vannы i v neglighe (na zasedanii kluba imeni Zamyatnina obsudili problemy distantsionnogo pravosudiya)?* [s it possible to participate in the trial from the bathtub and in negligee (at the meeting of the Zamyatnin club, the problems of remote justice were discussed)?] *Izdatelskaya gruppa Zakon* [Publishing Group Law] <https://zakon.ru/discussion/2020/12/23/mozhno_li_uchastvovat_v_sudebnom_processe_iz_vanny_i_v_neglizhe_na_zasedanii_kluba_imeni_zamyatnina> (2021, July, 15). [in Russian].
8. Chinese Courts Network (2020). The Supreme People's Court has issued a report on the strengthening and standardization of online work on litigation in order to provide strict judicial guarantees for the prevention and control of epidemics <<https://www.chinacourt.org/article/detail/2020/02/id/4803035.shtml>> (2021, July, 15). [in English].
9. Golubeva, N. Yu. (2020). Elektronnoye sudoproizvodstvo v Kitaye: Internet-sudy, Mobilnyy mikrosud, «razumnyye protsessy», blockchain, AL i COVID-19 [E-Justice in China: Internet Courts, Mobile Microships, Smart Processes, Blockchain, AL and COVID-19]. *Ya i Zakon* [I and the Law] <<https://yaizakon.com.ua/elektronnoe-sudoproizvodstvo-v-kitae-internet-sudy-mobilnyj-mikrosud-razumnye-protsessy-blockchain-ai-i-covid-19/>> (2021, July, 15). [in Russian].
10. Drobyshev, P. (2018). Pravosudiye on-layn. Komu i zachem v nashey strane nuzhen video-sud? [Online justice. Who needs a video trial in our country and why?] *Izdatelskaya gruppa Zakon* [Publishing Group Law] <https://zakon.ru/blog/2018/01/28/pravosudie_on-lajn_komu_i_zachem_v_nashey_strane_nuzhen_video-sud> (2021, July, 15). [in Russian].
11. Sultanov, A. R. (2021). Arbitrazhnoye flesh pravosudiye? [Arbitration flash justice?] *Vestnik grazhdanskogo protsessa* [Civil Procedure Bulletin], 1, 60-77. [in Russian].
12. Yarkov, V. V. (2011). Elektronnoye pravosudiye i printsipy tsivilisticheskogo protsessa [Electronic justice and the principles of the civil process]. *Zakon* [Law], 2, 47. [in Russian].
13. Reshetnyak, V.I., Smagina, E.S. (2017). *Information technology in civil proceedings (Russian and foreign experience)* [Information technology in civil proceedings (Russian and foreign experience)]. Moscow: Gorodets. [in Russian].

14. Montesquieu, C. (1955). *O dukhe zakonov. Izbrannyye proizvedeniya* [About the spirit of laws. Selected works]. Moscow: Politizdat. [in Russian].
15. Sultanov, A. (2021). Formalizm grazhdanskogo protsesssa i standarty spravedlivogo pravosudiya [Civil Process Formalism and Fair Justice Standards]. *Izdatelskaya gruppa Zakon* [Publishing Group Law] <https://zakon.ru/blog/2021/03/24/formalizm_grazhdanskogo_processsa_i_standarty_spravedlivogo_pравosudiya> (2021, July, 15). [in Russian].
16. Sinenko, V. S. (2018). Vliyaniye protsess vnedreniya "elektronnoogo pravosudiya" na traditsionnyuyu protsessual'nyuyu formu [The impact of the process of introducing "electronic justice" on the traditional procedural form]. *Yuridicheskaya tekhnika* [Legal technique], 12, 53. [in Russian].